

# SÁFÁRY LÁSZLÓ HAZATÉR?

(CSORDÁS LÁSZLÓ BESZÉLGETÉSE FINTA ÉVÁVAL)

– Önt elsősorban költőként tartja számon a szakma, idén viszont egy Sáfáry Lászlóról írott monográfiával lepett meg minket. Mikor, minek a hatására döntött úgy, hogy egy nagyobb lélegzetű könyvben dolgozza fel a kulturális emlékezetből mára kissé talán kikopott, nehéz sorsú költő életútját, életművét, befogadástörténetét?

– Sáfáry László költészetének problémaköre azóta foglalkoztat, amióta a 80-as években a *Kárpáti Igaz Szó* hasábjain találkoztam a nevével és néhány írásával. A szerzőt körüllegő áhítat és ismeretlenség együtt hatott rám. Nem nagyon kedvelem a mítoszokat, kontroll nélkül nehezemre esik az elfogadásuk. Amikor a sárospataki tanítóképzőben, ahol jelenleg is dolgozom (az intézmény pontos neve: Eszterházy Károly Egyetem Comenius Campus), ezelőtt kilenc évvel felmerült a doktori fokozat megszerzésének elvárása, két döntést kellett hoznom egyszerre: belevágok-e, s ha igen, milyen témakörre esik a választásom. Klasszikus irodalmi szerelmeim, József Attila, Nagy László, Radnóti iránti rajongásom vagy a kortárs irodalom lírai vonulatának sokszínű világa kétségtelenül magnetikusan hat rám ma is, de nem érzek és nem éreztem kényszert, hogy több éves munkával velük kerüljek olyan szimbiózisba, amely állapot, kapcsolat elkövetkező éveimet determinálná. A kárpátaljai irodalom története viszont nagyon vázlatos és hézagos maradt, a XX. század tabui hiába dőltek meg, nem született meg a vágyott rend és tisztánlátás múltunk kérdésében. Leginkább Sáfáry személyét éreztem problematikusnak. Erre Görömbei András sok-sok írásában tett utalást, annak a vágyának is hangot adva: milyen jó lenne ezt az életművet egyben látni, a korai versekkel kiegészítve. Környezetemben is megerősítést tapasztaltam Martinák Jánosné magyartanár nő személyében, aki a költő sátoraljaújhelyi vonatkozásait már korábban felfedezte. Miközben elindultam ebbe az irányba, úgy tűnt, minden alakul, segíti kutatási szándékomat. A Petőfi Irodalmi Múzeumban ugyan feldolgozatlan állapotban, de együtt van az a hagyaték, melyet Sáfáry László testvérhúgai évtizedeken át áhítattal és felelősségtudattal őriztek. Nekem csak el kellett merülnöm ebben a dokumentumhalmazban, ami részben sikerült is. Azért csak részben, mert kiterjedt levelezését nem volt alkalmam és időm birtokba venni, csak a családi-akra összpontosítottam, azokból is leginkább a költő biográfiáját felfejteni segítőköt kerestem és hasznosítottam.

– A könyvben is sokszor hivatkozik a Petőfi Irodalmi Múzeumban található hagyatékra, amely – mint említette – még feldolgozatlan. Ebből a tényből adódik a kérdés: mennyire hozzáférhető ma a költő életműve a szélesebb olvasóközönség számára? Ide tartozik egy személyes megjegyzés: nemrég a sajnós egyre zsugorodó nagyszőlősi könyvesboltban sikerült vásárolni egy példányt az S. Benedek András által válogatott 1995-ös gyűjteményből, a Hómezők előttől. Más könyvesboltban viszont még nem igazán találkoztam Sáfáry-kötettel...

– Az én helyzetem ezek szerint sokkal rosszabb: nekem nem sikerült vásárolnom. S. Benedek Sáfáry-kötetéhez, egész véletlenül, barátaim segítségével jutottam hozzá. A kérdés erősen problematikus, mivel a Sándor László szerkesztésű kötet igen régen, 1969-ben került kiadásra, és az S. Benedek Andrásé sem a közelmúltban, 1995-ben, azaz tizenegy éve jelent meg. Ahhoz képest, hogy az irodalmi köztudatból hosszú időre kitiltott vagy elhallgatott szerzőről van szó, ez a két különböző megjelenés egyáltalán nem hiánypótló jellegű, inkább irodalomtörténeti érdekesség mindkettő. Mire a nagyközönségnek rálátása lehetett volna a szerzőre és életművére, már el is tűntek a példányok a könyvesboltok polcairól.

Az én szerkesztésemben *Köztetek vagyok* címmel megjelent gyűjteményes kötet sem segít a gondon, hiszen magánkiadásban, a férjem segítségével jelentettem meg ezt az irodalomtörténeti érdekességnek számító, az eddigi legteljesebb anyagot tartalmazó gyűjteményt, melynek terjesztése megoldatlan és megoldhatatlan, ajándéktárgy lett belőle.

– A monográfia érzékletes címe (Hazamegyek), azon túl, hogy nyilvánvalóan egy Sáfáry-verset juttathat eszünkbe (Most hazamegyek), az egyes szám első személyű igealak miatt vallomásnak tűnik. Olvasás közben többször megfordult a fejemben: mintha ebben a címben a szülőföldjét elhagyó költő és a szövegeket értelmező monográfus egyaránt jelen lenne. Mennyire talált Ön otthonra Sáfáry életművében?

– A monográfia címével sokat és sokáig bajlódtam. Szépirodalmi munkáknál az ember sokkal szabadabb, szakirodalom esetében a címnek nem csak vonzónak kell lennie, de pontosnak is, valamilyen módon ott kell lennie a téma megnevezésének legalább az alcímben. Már zajlottak a nyomdai előkészületek, amikor a meglehetősen hosszú és unalmasan sablonos címet sikerült korigálnom. Mint összegyűjtött verseinek szerkesztésekor, most is a szerzőt magát hívtam segítségül és a barátaimat. Finta Edit festőné javaslatára hagytam el a „most” időhatározószót, és maradt a „hazamegyek”. Én

is éreztem az ütést, amit az egyes szám első személy kölcsönöz az egyszavas címnek és az igealaknak. Tudtam, hogy minden olvasóm, aki rólam is tud legalább annyit, mint Sáfáry Lászlóról, mindezeket átéli majd és gondolni is fogja, mert benne van az üzenetben. Elfogadtam a kettőssé vált tartalmat, hiszen ezzel a munkámmal én is hazamegyek, szülőföldem kedvéért választottam a feladatot, és ebben a közös hazatérésben ott feszülnek a történelmi kényszerűségek is, nem csak a biográfiaiak.

Elégge hosszúra nyúlt az idő, amíg tanulmányommal elkészülhettem, hiszen közben teljesértékű munkát végzek főiskolai oktatóként, és az otthonom, családi életünk működtetésében is megmaradtak a feladataim. Kishitűség és bizonytalanság is gyötört nemegyszer, és volt idő, amikor túl nagy áldozatnak éreztem, hogy ezzel, és nem saját alkotómunkámmal foglalkozom. Amikor végül kikerült a nyomdából ez a legalább nyolc évet magába záró anyag, mégis megkönnyebbülést éreztem. A visszajelzések is megnyugtatóak. Szakmai szempontból igazi hiánypótlásról van szó. Legjobb tudásom szerint dolgoztam, de biztos, hogy lehetett volna jobbat és jobban.

*– A költő kárpátaljaisága erőteljes hangsúlyt kap végig az elemzésekben, de már az alcímben is. Ennek egyik oka talán az, hogy legjobb versei rendkívüli szociális érzékenységről tanúskodnak. Emellett a táj, ahonnan származik, lírájában sokszor megjelenik. Nem hiába nevezi őt Görömbei András a Verhovina költőjének. Élet és irodalom az ő esetében elválaszthatatlan egymástól. Ugyanakkor – az Ön kifejezését idézve – „a történelem torzulataiban” a kárpátaljai identitás egyre problematikusabb lett. A szülőföld elhagyása, az áttelepülés hogyan hatott vissza az írásokra, a versek világára?*

– Sáfáry László valójában sohasem szakadt el a szülőföldjétől, azaz Munkácsról. Ennek nagyon egyszerű a magyarázata. A közhiedelemmel ellentétben évekig élt Magyarországon hontalanként, mivel édesapja nem volt hajlandó letenni az esküt a cseh államnak, magyar állampolgárságot pedig sokáig nem kapott. Testvérét, Máriát is úgy hozta át a tanítóképzőbe, hogy egyikőjüknek sem volt állampolgársága. Ez meglehetősen bizarr tény, de éppen a lánytestvér feljegyzéséből tisztázódik a félreértés státuszukat illetően.

Budapesti egyetemistaként is rendszeresen otthon töltötte nyarait, kezdetben legalábbis. Később tanárként is működött szülővárosában. 1938-39-ben a munkácsi Magyar Királyi Állami Koedukációs Tanítóképzőben volt tanár az intézet magyar és rutén tagozatában, 1941-42-ben a munkácsi Állami Árpád Fejedelem Gimnáziumban helyettes, illetve óraadó tanár. Utolsó vizsgáiról ide kapta az értesítést. Végleges kinevezése rendes tanár-

rá 1943. augusztus 1-jei keltezéssel maradt ránk. A költő ekkor már hónapok óta semmilyen életjelet nem adott magáról. A dokumentum viszont azt igazolja, hogy sorsát Munkácson kívánta volna folytatni. A tizennégy év magyarországi tartózkodás mindezekért nem egységes. Én nem érzem problematikusnak a kárpátaljai identitását, mi több: folyamatosnak, töretlennek érzem. Meglehet, ez nem derül ki a tanulmányomból. Sajnos terjedelmi okokból több fontos dokumentum, illetve a tervezett melléklet maga nem került be a kötetbe. Ezek jelenléte árnyaltabbá tenné a tényeket.

Mivel a feltalálható költői hagyatéék már teljes mértékben birtokba vehető, nagyon tisztán kirajzolódik a költő töretlen identitástudata. Hogy második kötete kapja a *Verhovina* címet, és ez 1935 elején, budapesti egyetemi tanulmányainak hetedik esztendejében történik, dokumentálja otthoni gyökereit. A kötet versanyaga szinte teljes egészében az otthoni tájhoz és élményekhez tapad. A versek epikai fonala arra is rávilágít, hogy a szerelmi szálak is sokáig ehhez a vidékhez kötődtek.

Szeretném megjegyezni, hogy a XX. század első felében Budapesten egyetemi tanulmányokat folytatni nem volt egyenlő sem az áttelepüléssel, sem a szülőföld elhagyásával. Sáfáry László számára nem okozott törést életének ez a fordulata. Ha valami törést okozhatott volna, az például hontalan státuszuk, mellyel Munkácson a társadalom perifériájára kerültek, és az édesapa nem tudott megfelelő munkakörben elhelyezkedni. A sátorlaj-újrhelyi gimnáziumi tanulmányai is okozhattak volna traumát a kisdíákban, hiszen a határon szökve jutott el iskolájába, és több alkalommal használt hamis papírokat és álnevet.

A történelem torzulatai a társadalmi élet s a benne élők sorsának torzulatait hozták magukkal. Ebben az elmozdult, aszimmetriákat képező, a szerves lélettől idegen törvényekre alapozó társadalmi légkörben nem kellett elszakadnia szülőföldjétől, de a „torzulatokat” lerázhatta magáról, és ezt, versei alapján, meg is tette.

– *A fellelhető szakirodalomban alaposan eligazít a kötet. Izgalmas volt olvasni a kortársak és a későbbi irodalmárok sokszor markánsan eltérő véleményét erről a költészetéről. Akadtak egészen elutasító hangvételű írások is, melyek közül talán a legemlékezetesebb – legalábbis számomra – Radnóti Miklós mindössze négymondatos bírálata a Nyugatban. Mennyire alakult ki azóta konszenzus Sáfáry költészetének értékeiről a szakmai körökben?*

– Sáfáry poézisének megítélése a maga korában meglehetősen eltérő képet mutatott attól függően, honnan szemlélődött a vélekedő. A Felvidék

hatalmas lelkesedéssel fogadta különösen a szerző második, *Verhovina* című kötetét. Fábry Zoltán igen nagy elfogultsággal, túlzás nélkül mondhatjuk: elragadtatással és bizakodással látta benne a térség eljövendő nagy költőjét. Amit kivált ígéretesnek éreztek ebben a lírában kortársai, az a tájba oltott, a szülőfölddel impregnált elkötelezettség, a nyelvezet egyszerűsége, a szemlélet nyitottsága. Hiányzott ebből a lírából a vele egyívásúak és közös gyökérből táplálkozók lokalitásának kisszerűsége, vidékiessége. Sáfáry nagy lendületű, magas indulati töltetű, mégis pátoszmentes hangon szólt. Ez a hang nem csak tiszta és friss, mint a hegyi és erdei levegő, de játékos kedvű is. Irodalmi eszményeit láthatóan nem érkezett kiérlelni, de így sem maradt jellegtelen. Töredékes és terjedelmében is szerény életműve igényes része a Felvidék és Kárpátalja lírájának. Radnóti Miklóst és másokat is megzavart egy talán alaptalanul költött párhuzam közte és Simon Andor lírája között, melyet a kortársak a kezdeti lelkesedés után igen korán „egysejtű lírának” minősítettek. Radnóti részéről is inkább az aggodalom hangja mérvadó. Sáfáryt óvni szerette volna a Simon Andor által képviselt „japános versek” impresszióitól, melyek mind műfajilag, mind tartalmilag tiszavirág életűnek jósoltattak. A kor költői eszményétől is műfajidegen volt a szabadversnek ez a tömör megnyilatkozása. Sáfáry „szófukarsága” szokatlan volt, nem illett bele az aktuális kánonba. Az egyetlen vele rokonítható példa pedig népszerűtlenné vált.

Dr. Sipos Lajos irodalomtörténész professzor véleménye szerint ez a tanulmány a huszonnegyedik órát követően jelent meg, vagyis idővesztésben vagyunk. Ez jelenti azt is, hogy lett volna, s van miről beszélni Sáfáry költészetét és személyét illetően, de benne van a mulasztásnak az árnyéka is. Félő, hogy nem sikerül már az őt megillető helyre besorolni a szerzőt. Van konszenzus Sáfáry költészetének megítélésében, de nincsenek szakmai lejegyzések. Ami van: kevés, töredékes, „megsárgult”, mint a régi papírlapok.

*– Miközben fontosnak tartja az életmű újraolvasását, nem értékeli túl a monográfia ezt a teljesítményt: pontosan láttatja a korlátait is. Összefoglalná röviden, Ön szerint mi az, ami ma is aktuális, értékes ebben a költészetben, költői szerepben, és mi az, ami szükségképpen töredékes, hiányos, mondhatni befejezetlen maradt?*

– Amikor még csak a kutatási folyamatokat éltem, amikor még csak gyűjtöttem a kéziratos szövegeket, szerkesztettem a Sáfáry-versek gyűjteményét, sok mindent nem tudtam igazán kedvelni ebből a poézisból, de a pözmentes, nyitott karakter nagyon vonzott. A puritán verselés már kevés-

bé. Az idők során „összeszoktunk”. Megrendítőnek érzem a Sáfáry-versek időszerűségét. Nem koptak meg írásai, „modernizmusa” nem lett poros, avítt. Hazaszeretete – bármennyire is elgyötört fogalommal nevezem meg kötődését – vérbő, élénk keringésű, lüktető és színes kapocs közte és a táj, a Verhovina emberei között. Időszerű, és egyre inkább az, ahogyan etnikailag nem választotta el egymástól a „hegylakókat”. Szemlélete még ebben is az időtlen aktualitást tükrözi. Sáfáry magyarságában van valami „nemzetköziség”, hogy abszurd fogalommal éljek. Ahogy a Kárpát-medence mindig is otthont adott több nációnak, és a sokféle kis nemzet békességben élt egymás szomszédságában, úgy élnek ők a költő világában is, szerves egységben egymással és a tájjal.

